

Ks. dr hab. Erwin Mateja, prof. UO
Instytut Teologii Liturgicznej, Homiletyki i Komunikacja
Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego
ul. Drzymały 1a, 45-342 Opole

**Ocena dorobku badawczego i aktywności naukowej
oraz działalności dydaktyczno-organizacyjnej
w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego
ks. dr. Piotrowi Towarkowi
w dziedzinie nauk teologicznych w dyscyplinie nauki teologiczne**

Osiągnięcia każdego kandydata do awansu naukowego w znaczącym stopniu zależą od jego wykształcenia i naukowego przygotowania. Pierwszym miejscem formacji intelektualnej były studia w Warmińskim Seminarium Duchownym „Hosianum” w Olsztynie. W związku z utworzeniem Diecezji Elbląskiej kontynuował naukę w Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Elbląskiej w Elblągu. Przygotowując pracę maderską, zajął się rytuałem warmińskim bp. Karola Hohenzollerna z 1800 roku. Badania prowadził pod kierunkiem znanego liturgisty ks. prof. Władysława Nowaka, który otworzył przed studentem bogaty świat liturgii. Zwieńczył je w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, na której zdobył w 1997 r. tytuł zawodowy magistra teologii. Studia specjalistyczne rozpoczął w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, w Instytucie Muzykologii KUL w Lublinie. Równocześnie rozpoczął studia doktoranckie z zakresu liturgiki w Wydziale Teologii KUL.

Ten etap rozwoju naukowego podsumował najpierw zdaniem w 2004 r. egzaminu magisterskiego z muzykologii na podstawie pracy magisterskiej pt. *Postulaty organmistrzowskie Arnolta Schlicka w traktacie „Spiegel der Orgelmacher und Organisten” z 1511 r.* Jej promotorem był ks. prof. dr hab. Jan Chwałek.

Rezultatem dalszych studiów była rozprawa doktorska, napisana pod kierunkiem ks. prof. Zbigniewa Wita pt. *Liturgia i teologia egzorcyzmów w księgach liturgicznych po Soborze Watykańskim II.* Rozprawa doktorska otrzymała wyróżnienie Wydziału Teologii KUL i w 2008 r. została opublikowana jako monografia pt. *Egzorcyzm: historia, liturgia, teologia.* W 2009 r. wyróżniono ją ogólnopolską nagrodą im. ks. prof. Adama Duraka z zakresu teologii w kategorii: najlepsza publikacja roku. Doczekała się też ona drugiego wydania, które ukazało się w 2013 r.

Warto też nadmienić, że ks. Towarek odbył miesięczny staż naukowy w 2021 r. w Pontificia Facoltà Teologica „San Bonaventura” – Seraphicum w Rzymie.

Niniejsza ocena, mająca na uwadze sformułowanie wniosku końcowego, zostanie oparta głównie na analizie dorobku i aktywności naukowej ks. Towarka oraz na jego osiągnięciach dydaktyczno-organizacyjnych.

1. Ocena opublikowanych prac naukowych

Rozwijane przez lata zainteresowania naukowe, oprócz absorbującej działalności dydaktycznej i duszpasterskiej, zaowocowały przede wszystkim opublikowaniem cyklu dziesięciu artykułów powiązanych tematycznie pt. „Wielkie formy muzyczne miejscem teologicznej pamięci o Świętych”. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że środowisko warmińskich teologów stworzyło interdyscyplinarny projekt badawczy poświęcony różnym świętym. W badania te włączył się także ks. Piotr Towarek, który swoją prelekcją, wygłoszoną na

seminarium hagiologicznym zorganizowanym w 2014 r. przez Wydział Teologii UWM w Olsztynie, na temat obecności osoby św. Marii Magdaleny w wielkich formach muzycznych, wszedł na, dla siebie nową, oryginalną ścieżkę badawczą, której owocem jest dziesięć omawianych prac.

Trzeba je traktować jako oryginalne prace naukowe, które stanowią podstawę do ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Są to następujące publikacje: „Maria Magdalena w wielkich formach muzycznych, w: Św. Maria Magdalena w wierze, pobożności, teologii i sztuce - dawniej i dziś. Perspektywa uniwersalna i regionalna”; „Święta Katarzyna Aleksandryjska w muzycznych opracowaniach mszalnych i oratoryjnych, w: Święta Katarzyna Aleksandryjska w wierze, pobożności, teologii i sztuce - dawniej i dziś. Perspektywa uniwersalna i regionalna”; „Wielkie formy muzyczne dedykowane Matce Bożej Gietrzwałdzkiej”; „Wielkie formy muzyczne dedykowane św. Jakubowi Większemu”; „Wielkie formy muzyczne dedykowane św. Jackowi Odrowążowi”; „Modlitwa „*Sub Tuum praesidium*”: czas powstania, miejsce w liturgii oraz recepcja w kulturze muzycznej. Zarys problematyki”; „*Messe Kompositionen zu Ehren der Heiligen Anna. Umriss der Problematik*“; „Wielkie formy muzyczne dedykowane św. Annie, w: Święta Anna w wierze, pobożności sztuce – dawniej i dziś. Perspektywa uniwersalna i regionalna”; „Św. Marcin z Tours w średniowiecznych propriach mszalnych. Zarys problematyki, w: Święty Marcin w wierze, pobożności sztuce – dawniej i dziś. Perspektywa uniwersalna i regionalna”.

Dobrze się stało, że ks. Towarek swoimi badaniami wypełnił swoistą lukę, jaką było nieodkryte bogactwo utworów muzycznych dedykowane osobom świętym. Chodziło tu przede wszystkim o dzieła związane ze mszą dedykowaną konkretnemu świętemu, a więc przeznaczone do użytku w liturgii. Jest więc tu mowa o: propriach mszalnych i o tzw. *Ordinarium Missae* oraz o bogatej grupie wielkich form muzycznych, na którą składają się pozaliturgiczne dzieła dedykowane świętym, czyli kantaty, oratoria, a także opery.

Recenzowany cykl powiązanych ze sobą tematycznie artykułów wpisuje się w badania związane z hagiologią aspektową, którą, jak wspomniałem wyżej, rozwinęło środowisko warmińskich teologów. W przypadku ks. Towarka zaowocowało to opracowaniem nowatorskich katalogów wybranych wielkich form muzycznych dedykowanych wspomnianym wyżej świętym. Obowiązuje w nich układ chronologiczny, co oznacza, że poznajemy przegląd kompozycji od okresu średniowiecza i renesansu, poprzez czasy nowożytne (barok, klasycyzm, romantyzm), aż po XX i XXI wiek. Swoimi badaniami dowodzi Autor, że w każdej kolejnej epoce dziejów wielkie formy muzyczne stanowiły swoiste miejsce teologicznej pamięci o świętych, a z drugiej strony patrząc święci zawsze inspirowali twórców muzyki, zwłaszcza muzyki sakralnej, a nawet liturgicznej. Na potwierdzenie tej tezy przywołuje Habilitant te dzieła muzyczne, w których wyraźnie wyraża się wiara twórców czy fundatorów, ale też fascynacja osobami i życiem świętych, a także potrzeba tworzenia utworów muzycznych na potrzeby chrześcijańskiego kultu świętych. Tym samym dowodzi istnienia kulturotwórczej funkcji chrześcijaństwa, które wiarę wciela w kulturę, czyli dokonuje na swój sposób humanizacji kultury. Jednocześnie kultura muzyczna staje się nośnikiem wartości chrześcijańskich, przez co odgrywa znaczącą rolę w przekazie wiary kolejnym pokoleniom.

Rozwijane przez lata zainteresowania naukowe, oprócz absorbującej działalności dydaktyczno-organizacyjnej i duszpasterskiej, zaowocowały opublikowaniem, oprócz omówionych wyżej 10 artykułów tematycznych, sporej ilości oryginalnych prac naukowych. Dorobek naukowy Habilitanta zawiera: 1 pozycję książkową, która doczekała się drugiego wydania, współredakcje 2 książek, 13 rozdziałów w monografiach naukowych, 18 artykułów w czasopiśmie naukowych, 6 haseł encyklopedycznych, 11 sprawozdań, 1 recenzję oraz 1 prezentację partytury.

W badaniach naukowych można zatem wyróżnić interesującą panoramę kilku nurtów problemowych, z których na pierwsze miejsce wychodzą święci i

ich miejsce w różnych formach muzycznych. Swoimi badaniami uzasadnia Habilitant, że w świecie muzyki poważnej istnieje bogaty dział określany jako muzyka religijna, sakralna, bądź też liturgiczna, w której to grupie poważną grupę stanowią utwory poświęcone świętym. Należą do nich przede wszystkim dzieła związane ze mszą dedykowaną danemu świętemu, a zatem są to utwory skomponowane do użycia ich w liturgii. Zgromadzony materiał zadziwia swoim bogactwem. Potwierdza, że począwszy od średniowiecza, w każdej kolejnej epoce dziejów, wielkie formy muzyczne stanowiły swoiste miejsce teologicznej pamięci o świętych.

Ks. Towarek dowodzi, że szczególne miejsce w badanych przez niego formach muzycznych dedykowanych świętym to kompozycje ku czci Matki Bożej. Jest Ona bowiem w liturgii Kościoła wspominana zawsze jako pierwsza spośród nich. Pokazuje to na przykładzie starożytnej modlitwy maryjnej „*Sub Tuum praesidium*”. Jest to jeden z wielu wzorców wykorzystania przez twórców ważnego w skarbcu modlitw Kościoła tekstu, a także związanej z nim melodii gregoriańskiej. Według Habilitanta zasadę tę potwierdzają cykle mszalne „*Sub Tuum praesidium*”, czyli msze oparte o tematy zaczerpnięte z gregoriańskiej melodyki tej antyfony, a także liczne motety okresu renesansu, baroku, klasycyzmu oraz romantyzmu.

Obok modlitw pochodzących ze skarbcza Kościoła inspiracją twórczą dla kompozytorów, zdaniem ks. Towarka, były w ciągu wieków i są także dziś miejsca szczególnego kultu Najświętszej Maryi Panny. Chodzi zwłaszcza o muzyczne odniesienie do konkretnego wizerunku, zwłaszcza obrazu. Przykładem dla niego są kompozycje związane z sanktuarium maryjnym w Gietrzwałdzie. Chodzi tu głównie o utwory powstałe w związku z 90. oraz 100. rocznicą objawień: „Msza na koronację obrazu Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej” (1967), a także „Polska Msza Maryjna” (1977). Podobne typy dedykacji muzycznych ku czci Najświętszej Maryi Panny odnaleźć można na gruncie

kultu maryjnego m.in. w sanktuarium jasnogórskim, Piekarach Śląskich, czy też Licheniu.

Na drugim miejscu stawia Habilitant osobę św. Józefa. Uzasadnia jego rolę w prezentacji dużej grupy średniowiecznych propriów mszalnych (aklamacji alleluja z werselem, sekwencji, *communiones*), a także cykli mszalnych, litanii oraz oratoriów. Św. Józef stanowi, zdaniem ks. Towarka, także źródło inspiracji dla kompozytorów XX oraz XXI w., co potwierdza zasadę, że teologiczna pamięć o świętych dotyczy nie tylko przeszłości, ale również współczesności.

Swoimi badaniami pokazuje także znaczące miejsce w muzycznych formach wyrazu takich świętych jak Anna, Maria Magdalena, Katarzyna Aleksandryjska, Jakub, Jacek Odrowąż, Cyryl i Metody czy Marcin z Tours.

Podsumowując ten fragment oceny należy stwierdzić, iż Habilitant w swoich opracowaniach wykazuje się bardzo umiejętnym wykazaniem, że w szeroko rozumianej hagiografii olbrzymią rolę odgrywają formy muzyczne dedykowane świętym.

Trzeba też w tym miejscu zauważyć, że znaczące miejsce w dorobku naukowym Habilitanta zajmują też prace, które poświęcił organoznawstwu (cztery artykuły), symbolice liturgicznej (cztery artykuły), a także dziejom diecezji elbląskiej przez pryzmat osób z nią związanych.

W ocenie dotychczasowego dorobku naukowego ks. Towarka trzeba podkreślić, że w dużym stopniu uwzględnia on kontekst nie tylko muzyczny, historyczny, ale i liturgiczny badanych zagadnień, bez którego jego badania byłyby jedynie cząstkowe i niepełne. W swoich opracowaniach pokazuje nie tylko przeszłość, ale też współczesność muzyczno-liturgiczną, przez co promuje poprawnie rozumianą muzykę liturgiczną.

Należy zaznaczyć, iż część jego dokonań naukowych ma charakter pionierski. Jako dobrze przygotowany profesjonalista potrafi korzystać z bogatego warsztatu naukowego, by po przeprowadzonej analizie i przy zastosowaniu odpowiednich metod badawczych dojść do poprawnych wniosków i ustaleń. Autor wyprowadza swoje wywody w sposób przejrzysty, bez uproszczeń, z ukazaniem skomplikowanej nieraz problematyki, którą analizuje. Całość cechuje poprawność metodologiczna oraz dobre korzystanie z krajowej i obcojęzycznej literatury. Jednak przy uważnej lekturze opracowań nasuwają się również pewne uwagi krytyczne, chociażby te, iż niektóre zagadnienia zostały potraktowane zbyt skrótowo lub spotykamy powtórzenia. Wydaje się jednak, iż pewne powtórki były konieczne i nie do uniknięcia przy tego rodzaju opracowaniach.

2. Ocena działalności dydaktyczno-organizacyjnej

Oprócz działalności naukowo-badawczej trzeba również pozytywnie ocenić zaangażowanie i dokonania dydaktyczne oraz organizacyjne ks. dra Piotra Towarka. Jeszcze jako kleryk założył chór seminaryjny, w którym pełnił funkcję dyrygenta. Po ukończeniu studiów i otrzymaniu święceń kapłańskich pracował dwa lata jako wikariusz w parafii katedralnej św. Mikołaja w Elblągu. Jednocześnie rozpoczął pracę dydaktyczną w Wyższym Seminarium Duchownym w Elblągu jako dyrygent chóru seminarium, a rok później jako wykładowca muzyki kościelnej w Pomezzańskim Instytucie Teologicznym w Elblągu. Uczestniczył także w Komitecie przygotowującym wizytę papieża Jana Pawła II w Elblągu, będąc odpowiedzialnym za oprawę muzyczną tego wydarzenia. Z jego inicjatywy powstała w roku 2000 w Elblągu i jest przez niego prowadzona do dziś orkiestra kameralna *Capella Sancti Nicolai*, która towarzyszy swoją muzyką ważnym wydarzeniom życia diecezji.

Po ukończeniu studiów na KUL podjął wykłady z muzyki kościelnej i liturgiki w Wyższym Seminarium Duchownym w Elblągu, które prowadzi do tej pory. Ponadto prowadził zajęcia dydaktyczne w WSD Księży Werbistów w Pieniężnie (2006-2016 r.), na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (2006-2016 r.; 2017-2020 r.). Ponadto jest zaangażowany na studiach podyplomowych z teologii w Elblągu.

Pod jego kierunkiem powstało 12 prac magisterskich z zakresu liturgiki i muzyki liturgicznej na Wydziale Teologii UWM w Olsztynie. Zorganizował i moderował 6 projektów. Wśród nich należy zauważyć zwłaszcza 20 edycji „Dnia Cecylińskiego”, 13 edycji „Warsztatów Muzyki Liturgicznej w Pasłęku”, 13 edycji „Galii Dni Papieskich w Elblągu” oraz 8 edycji „Elbląskiej Szkoły Kantorów”. Ks. Towarek uczestniczy od 2021 r. w międzynarodowym programie *Friedensglocken für Europa* (Dzwony pokoju dla Europy). Trzeba też podkreślić jego udział w spektaklach i nagraniach na płycie CD w formie rejestracji filmowej.

Od 2015 r. jest członkiem Polskiego Towarzystwa Teologicznego, a od 2014 r. jest przewodniczącym diecezjalnej Komisji ds. Muzyki Kościelnej oraz członkiem Komisji ds. Liturgii. Zasiada również w innych gremiach diecezjalnych.

3. Wniosek końcowy

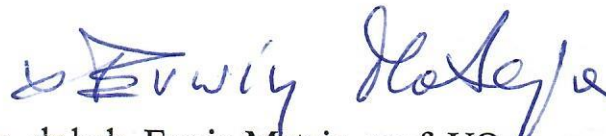
W końcowej konkluzji stwierdzam, iż ks. dr Piotr Towarek posiada wystarczający dorobek naukowy, ukazujący przede wszystkim jego umiejętności w zakresie eksploracji źródeł historyczno-liturgicznych oraz teologiczno-muzycznych. Kandydat na samodzielniego pracownika naukowego aktywnie uczestniczy od lat także w pracy redakcyjnej, dydaktycznej i organizacyjnej, tym samym znacząco wpływa na rozwój piękna liturgii poprzez właściwe i poprawne wykonywanie muzyki liturgicznej. Z kolei cykl 10

artykułów tematycznych wraz z pozostałym dorobkiem naukowym spełnia warunki stawiane w przewodzie habilitacyjnym.

Stwierdzam zatem, że dokonania Habilitanta ks. dra Piotra Towarka wnoszą istotny wkład w rozwój dyscypliny nauki teologiczne, a tym samym odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt. 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. z 2018 r. poz. 1668 art. 219) oraz Ustawy z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz niektórych innych ustaw* (Dz. U. z 2023 r. poz. 212).

W związku z tym składam wniosek do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne UMK w Toruniu o dopuszczenie ks. dra Piotra Towarka do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Opole, 15 stycznia 2024 r.

ks. dr hab. Erwin Mateja, prof. UO